

Наприклад, нові знання, факти чи події, які потрібно запам'ятати він завжди пов'язував з уже засвоєними, включав їх в наявну систему. Часто те що треба запам'ятати учні тезисно записували в зошиті, це сприяло кращому запам'ятовуванню, бо в учнів спрацьовувала мимовільна пам'ять. Знаходив також можливість використовувати запам'ятоване учнями при вивченні нового матеріалу чи під час виконання практичних завдань чи розв'язанні задач.

Висновки. Прошло багато часу відтоді коли В.О. Сухомлинський активно працював на педагогічній ниві. Відбулися значні зміни у всіх сферах життя, в тому числі й в освіті. Сьогодні ми вже говоримо про необхідність впровадження компетентнісного підходу в навчання, про нову школу, проте зроблене відомим педагогом – новатором є актуальним. На нашу думку воно й залишиться таким, бо вийшло з практики, багаторічного досвіду. Притому, що рекомендації, поради вчителям висловлені талановитим педагогом актуальні навіть в умовах дистанційного навчання.

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / за наук. ред. Ольги Сухомлинської. Харків: Акта, 2012. 545 с.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ: Радянська школа, 1988. 304 с.

УДК: 37-053.2/.5:616..28-008.13/.14”36”

Валентина Жук
м. Київ

ОСВІТА ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ В УМОВАХ ВІЙНИ

У роботі проаналізовані зовнішні чинники впливу на освітній процес, запропоновано способи пристосування освітнього середовища до потреб дитини з порушенням слуху, шляхи компенсації освітніх втрат в умовах війни.

Ключові слова: особливі потреби, освітні втрати, порушення слуху.

The external factors of influence are in process analysed on an educational process, the methods of adaptation of educational environment to the necessities of child with violation of hearing, ways of indemnification of educational losses are offered in the languages of war.

Key words: special necessities, educational losses, hearing impairment.

Вступ. В умовах війни в Україні в освіті дітей з порушеннями слуху з'явилися нові виклики, зумовлені дією негативних зовнішніх чинників, постала нагальна необхідність адаптувати освітній простір до потреб сьогодення. Метою нашого дослідження є аналіз освітніх труднощів учнів з порушеннями слуху, спричинених воєнними діями в країні, та висвітлення шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Війна ускладнила умови отримання освіти для кожної дитини в Україні, спричинила низку труднощів, потреб, зумовлених дією чинників зовнішнього впливу на психічний та фізичний стан. На здатність до засвоєння навчального матеріалу, формування «м'яких навичок» негативно впливає вимушене адаптування до нових умов (вони є новими і для дітей, що проживають за місцем постійного проживання і для тимчасово переміщених), на яке дитина витрачає значний ресурс; пролонгований стрес та його наслідки, зокрема, високий рівень тривожності самої дитини і її соціального оточення, нестабільний емоційний та малоресурсний стан батьків і педагогів; об'єктивні труднощі побутового характеру (відсутність електроенергії, незадовільні побутові умови), що перешкоджають навчанню.

Діти з порушеннями слуху стикаються й із специфічними труднощами, сенсорними, технічними, соціальними, мовно-мовленнєвими.

На стан слухової функції негативно впливають гучні звуки вибухів, роботи воєнної техніки.

В умовах війни особливої актуальності набуває забезпечення можливості чути акустичні сигнали з допомогою технічних засобів корекції слуху, індивідуальних слухових апаратів або систем кохлеарної імплантації, адже якість слухового сприймання впливає на рівень безпеки (важливо чути сигнал тривоги, повідомлення про небезпеку, звуки переміщення воєнної техніки, вибухів, руйнувань тощо). Для забезпечення безперервного сприймання аудіосигналів слухопротезованими дітьми важливим є технічний супровід, обслуговування засобів корекції слуху, зокрема, для носіїв систем кохлеарної імплантації – регулярність аудіологічних налаштувань звукових процесорів, що ускладнено або й тимчасово не можливо забезпечити деяким дітям в умовах війни. У ситуаціях загрози життю, великої небезпеки зростає вірогідність втрати функціональності технічних засобів корекції слуху (може бути загублений, зламаний), а можливості відновлення (ремонт, придбання нових) можуть бути

мінімальними.

Для дітей, які змінили місце проживання, відтак, соціальне середовище, актуалізується питання прийняття у новому колективі, встановлення нових соціальних зв'язків з однолітками. Якщо дитина, яка не достатньо володіє словесним мовленням, потрапляє у загальноосвітній заклад, виникають мовно-мовленнєві труднощі, що, в свою чергу, суттєво ускладнює міжособистісну взаємодію, спричиняє соціальні бар'єри, обмежує коло спілкування. Війна розлучила багато родин. У деяких родинах той член сім'ї, який володіє жестовою мовою, розуміє специфічне словесне мовлення, знає і застосовує правила спілкування з дитиною з порушенням слуху, активно залучений у корекційно-розвивальний процес нині знаходиться далеко, відтак, дитина з порушенням слуху може почуватися самотньою, відчувати дефіцит підтримки, допомоги.

Крім того, для деяких дітей з порушеннями слуху в умовах війни ускладнений доступ до корекційно-розвиткових занять через віддаленість закладу освіти та сурдопедагогів, відсутність або обмеженість можливостей та засобів онлайн зв'язку, що призводить до уповільнення темпу сенсорного, пізнавального, мовленнєвого розвитку або регресу у зазначених сферах.

У супроводі дітей з порушеннями слуху визнано доцільність реалізації міждисциплінарного підходу, що передбачає командну взаємодію фахівців медико-технічної, соціальної та психолого-педагогічної сфер. Однак, нині спостерігаються об'єктивні труднощі встановлення міжфахових зв'язків, що також зумовлює додаткові ускладнення у навчанні. Ще однією проблемою є недостатність знань та відповідних професійних навичок задоволення особливих освітніх потреб дітей з порушеннями слуху у педагогів загальноосвітніх закладів, які прийняли на навчання таких дітей з числа внутрішньо переміщених, через відсутність спеціальної підготовки та практичного досвіду роботи з такими дітьми. Отже, постає питання підвищення кваліфікації педагогів, формування нових професійних компетентностей, які дозволять їм бути більш ефективними у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема, й з дітьми з порушеннями слуху.

Для мінімізації небезпеки та компенсації освітніх втрат дитини з порушенням слуху ми розробили рекомендації для педагогів та батьків.

Слухопротезованій дитині необхідно мати при собі запасні батареї, знати правила безпечного поводження із технічними засобами корекції слуху (слуховими апаратами та системами кохлеарної імплантації), вміти самостійно доглядати за ними.

Для дітей з порушеннями слуху, особливо тих, хто не володіє достатньою мірою усним словесним мовленням, важливо мати при собі джерело гучного звуку (свисток), джерело світла для освітлення і сигналізування (ліхтар), а також таблички з надрукованими великими літерами написами, ламіновані або розміщені у пакеті із застібною, що забезпечує герметичність: **допоможіть** - повідомлення про потребу у сторонній підтримці; **я не чую** (люди, які поряд, можуть не диференціювати стан дитини, сплутати з шоком, контузією, наслідками акубаротравми) – повідомлення про стан слуху; **повернись до мене обличчям**, **напиши**, **скажи повільно** – коротка інструкція як поводитися, щоб бути зрозумілим для дитини з порушенням слуху; **ім'я та прізвище**, **адреса, контакти батьків**. Дитині з порушенням слуху доречно мати при собі ручку, блокнот (папір) у герметичному упакуванні, засоби самопомоги та допомоги іншим (турнікет, шина, бинт, знезаражувальний розчин), пам'ятку з контактами екстрених служб.

Дотримання принципів універсального дизайну в освітньому процесі забезпечить більшу пристосованість до передбачуваних і непередбачуваних ситуацій, зумовлених воєнним станом у країні (додаткове джерело освітлення, використання зрозумілих всім жестів, дотиків, про значення яких заздалегідь домовилися з членами учнівського колективу).

Адаптуючи освітнє середовище, зокрема, зміст, матеріали варто врахувати у який спосіб дитина отримувала знання під час війни, якими є/були умови її проживання, коло спілкування, форма здобуття освіти, мова навчання, особливості організації і змісту корекційно-розвиткових занять тощо. З'явилася необхідність у створенні різноманітних навчальних матеріалів для вибору в електронному вигляді, якими у зручний час можуть скористатися педагоги і батьки, самі діти.

Актуальним є створення дієвого внутрішнього (на рівні закладу) поля соціо-психолого-педагогічної підтримки, яка сприяє не лише комфортному проживанню і навчанню, але й підвищенню адаптивності дітей (дати можливість самореалізації та самоствердження для кожної дитини не за рахунок інших).

Відзначимо також, що нині є безпрецедентно велика потреба у психологічній підтримці всіх учасників освітнього процесу, формуванні м'яких соціально-емоційних навичок, навичок когнітивної регуляції поведінки, інгібаторного контролю, емпатії, критичного мислення, наслідком яких є гнучка просоціальна взаємодія в освітньому середовищі.

Висновки. Діти з порушеннями слуху в умовах війни можуть стикатися з додатковими труднощами, врахування яких у навчальному процесі здатне до певної міри попередити або мінімізувати освітні втрати, спричинені переживанням тривалої кризової ситуації. Першочерговим завданням освіти за таких умов є створення умов для збереження життя, фізичного та психологічного здоров'я дітей. Доречними є такі освітні практики, які враховують актуальні потреби кожної дитини, створюють у закладі «екосистему» підтримки один одного всіма учасниками навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році. Лист МОН України № 1/10258-22 від 06.09.2022 року. Режим доступу: [file:///C:/Users/234/Downloads/631b2d1e2e6de127999170%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/234/Downloads/631b2d1e2e6de127999170%20(1).pdf).

2. Постанова МОН України «Зміни, що вносяться до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 і від 15 вересня 2021 р. № 957 (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 р. № 483). Режим доступу: <http://barnaconsult.com/zminy-shhodo-poryadkiv-organizatsiyi-inklyuzyvnoho-navchannya-u-zv-yazku-z-vijnoyu/>.

УДК 159.98 072

Олена Завгородня, Оксана Краєва
м. Київ

РЕСУРСИ САМОВІДНОВЛЕННЯ БІЖЕНЦІВ

У доповіді стверджується, що біженці схильні завищувати цінність безпеки; відчувають невпевненість у собі та труднощі в плануванні майбутнього; в них спостерігається зниження показників здоров'я. Зроблено спробу окреслити шляхи психологічної підтримки зазначених осіб у період міграції та в постміграційний період.

Ключові слова: ідентичність; інтегративна модель; криза ідентичності; стратегії подолання; здоров'я; резильєнс; ресурси самовідновлення.

The report argues that refugees tend to overestimate the value of security; they feel self-doubt and difficulties in planning the future; there is a decrease in health indicators. An attempt was made to outline the ways of psychological support for these persons during the period of migration and in the post-migration period.

Keywords: identity; integrative model; identity crisis; coping strategies; health; resilience; self-healing resources.

Вступ. Переміщення та досвід біженця зазвичай пов'язані зі втратою рідних домівок, майна, надій, руйнуванням особистих, родинних та фахових проєктів. Загостренню адаптаційного процесу після переміщення до відносно безпечної зони може накопичення тригерів – пережитих травматичних подій, таких як перебування під обстрілами, спостереження за смертю або травмами близьких, полон, тортури. Біженці зазнають багатьох чинників стресу під час міграції та після неї. Основні загрози після прибуття до приймаючих країн можуть включати дискримінацію, економічні труднощі, мовні бар'єри, втрату підтримки сім'ї та суспільства, недостатній доступ до соціальних, освітніх та медичних послуг, а також невизначені (нерегламентовані) процедури подання заяви на отримання притулку. Проблеми з психічним та психосоматичним здоров'ям, що впливають на здатність сім'ї оптимально функціонувати, зберігаються ще довгий час після пережитих травматичних подій [11].

Метою дослідження є аналіз психологічного стану біженців, проблем, з якими вони стикаються та чинників резильєнсу.

Середні психодіагностичні дані зазначають, що близько третини біженців долають діагностичний поріг ПТСР, депресії та тривоги [6]. Окрім вказаного, люди в такій ситуації переживають сильний гнів, занепокоєння, порушення сну; їх лякає невизначеність, тривога щодо свого здоров'я та близьких, невпевненість у своєму майбутньому. У багатьох біженців наслідки травми не проходять, якщо їх не усунути, і можуть продовжувати впливати на психічне здоров'я, а також посилювати низку соматичних захворювань [9].

Виклад основного матеріалу. До початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, дослідження переважно зосереджувалися на біженцях – представниках бідного населення, вихідцях з умовного глобального Півдня. В 2022 році почали з'являтися дослідження, спрямовані на вивчення психічного здоров'я та благополуччя українських біженців [5; 7 та ін.].

Проте даних, що стосуються поточного психічного стану та перебігу особистісних криз